

Η υποταγή της ελληνικής στην τούρκικη ιστοριογραφία

Συγγραφέας: Χρήστος Κορκόβελος

Περιοδικό Άρδην τ. 66, Αύγουστος – Οκτώβριος 2008

«Η νέα αυτή τάση σημαίνει αναθεώρηση της βασικής, κοινής στα βαλκανικά εθνικά κράτη (πλην του τουρκικού, βεβαίως), ερμηνείας της οθωμανικής κληρονομιάς: Ότι η οθωμανική περίοδος της ιστορίας τους υπήρξε μια “αλλότρια” επιβολή στις αυτόχθονες χριστιανικές κοινωνίες που είχε τη μορφή “ζυγού”»
Χριστίνα Κουλούρη, Πειραιάς 2007

Εθελοδοουλία και αντίσταση στα χρόνια της σκλαβιάς

Το έτος 1798, ο κορυφαίος των Ελλήνων διαφωτιστών, Αδαμάντιος Κοραής, εξέδωσε το περίφημο κείμενό του Αδελφική Διδασκαλία, προκειμένου να αντικρούσει τις απόψεις που κυκλοφόρησαν με την υπογραφή του πατριάρχη Ιεροσολύμων Άνθιμου και τίτλο Διδασκαλία Πατρική (Δ.Π.)¹, το κείμενο που κήρυττε την εθελοδοουλία στους Τούρκους και αντιστρατεύταν τις φιλελεύθερες ιδέες.

Ο Κοραής ανασκεύαζε τα επιχειρήματα της Δ. Π. και στηλίτευε τον συγγραφέα της, διότι «υπερασπίζει και δικαιολογεί την τυραννίαν των Τούρκων, (των οποίων) ανερυθριάστως σπουδάζει να συγκαλύψει την ασχημοσύνην, μήτε εντρέπεται να μας διδάσκη την εις αυτούς υποταγήν, ήγουν να υποφέρωμεν τας αδικίας, τας αρπαγάς, τας ασελγείας, τέλος και να τουρκίσωμεν προτιμότερον, παρά να φύγωμεν την τυραννίαν αυτών».

Ο Κοραής αντέκρουε τη Δ. Π. ως ψευδεπίγραφη, μωρά και αντίθεον, και επέκρινε τον συντάκτη της, διότι «πιστώνει φρονήματα ενάντια εις την διδασκαλίαν του Χριστού και των Αποστόλων²». Στην Αδελφική Διδασκαλία του, ο Κοραής προέβαινε σε μια γλαφυρή σκιαγράφιση της κατάστασης των Ελλήνων επί τουρκοκρατίας:

«Είναι εις όλους γνωστόν εις πόσην ακμήν έφθασε την σήμερον των Τούρκων η τυραννία. Οι ταλαίπωροι Γραικοί δεν είναι πλέον κύριοι μήτε κτημάτων, μήτε τέκνων, μήτε των ιδίων αυτών γυναικών. Η τιμή και η ζωή των κρέμαται από την θέλησιν όχι μόνον αυτού του πρωτοτυράννου, αλλά και εκάστου από τους ελαχίστους αυτού δούλους. Τις δεν ηξεύρει το πλήθος των Γραικών της Κρήτης, όσοι δια να φύγωσι τα τοιαύτα δεινά, ηναγκάσθησαν να αρνηθώσι την πατρικην αυτών θρησκείαν.

Τις αγνοεί τας βίας και τας αρπαγάς των παρθένων, των παιδων, όσοι καθ' ημέραν συμβαίνουσιν εις την Θεσσαλονίκην, ώστε να αναγκάζονται οι άθλιοι γονείς να μακρύνωσιν από την ασέλγειαν των βδελυρών Γιαντισάρων. Τις δεν έφριξεν ακούων την καταδυναστείαν και τους αφορήτους φόρους (...). Τις δεν εθρήνησεν τους εκτοπισμούς και τας μετοικεσίας τοσούτων Γραικών, όσοι μην υποφέροντες πλέον τον οθωμανικόν ζυγόν, εσκορπίσθησαν, εις διαφόρους τόπους της Ευρώπης»³.

Ο συντάκτης της Διδασκαλίας Πατρικής μετέρχονταν διάφορα επιχειρήματα για να αποδείξει ότι «η μοναρχία και αν ήθελεν είναι τυραννική, είναι όμως αιρετωτέρα

παρά την δημοκρατίαν», ενώ δεν δίσταζε να προβεί και εις την «φρικτήν βλασφημίαν ονομάζων τον σουλτάνον “πρύτανιν των αγαθών”»⁴.

Ο Κοραΐς στην απάντησή του τόνιζε:

«Ας μας ειπή ο φιλόσοφος αυτός αν ευρίσκεται ή ευρέθη που ποτέ καμμία δημοκρατία, αριστοκρατία, βασιλεία ή και τυραννία οποιαδήποτε άλλη, όπου εχύθη τοσούτον αθών αίμα, όσον έχυσαν μέχρι του νυν οι Τούρκοι. όπου επράχθησαν τοσαύται αρπαγαί, ληστεΐαι, καταδυναστεΐαι γυναικών, παρθένων και παιδών βίαι, όσαι πράττονται κατά πάσαν ώραν εις την οθωμανικήν επικράτειαν.(...) Όσα κακά συκοφαντών αναϊδώσ προσάπτει εις τα νεωστί ελευθερωθέντα της Ευρώπης έθνη, ευρίσκονται πραγματικώς όλα εις την τουρκικήν επικράτειαν»⁵.

Η Διδασκαλία Πατρική - την οποία ο ιστορικός Απ. Βακαλόπουλος αποκαλεί «αποκορύφωμα του συντηρητισμού και της εθελοδοουλίας» - αποτέλεσε, στο διάβα της ελληνικής ιστορίας, μνημείο ραγιαδισμού. Για τη διάδοση τέτοιου είδους απόψεων, που αντιμάχονταν τις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού και υποδείκνυαν ανοιχτά τη δουλοφροσύνη ως ενδεδειγμένη στάση ζωής, οι δημοκρατικοί πολίτες και ιδίως η Αριστερά επικρίνουν μερίδα της Εκκλησίας, των Φαναριωτών και καθέναν που επέδειξε στάση υποτέλειας στην τουρκική τυραννία.

Η αναθεώρηση της ιστορίας

Πέρασαν από τότε 200 περίπου χρόνια. Άλλαξαν οι εποχές, τα ήθη. Στις μέρες μας, η νεοελληνική ιστορία, εκτός από το επιστημονικό και εκπαιδευτικό της ενδιαφέρον, έχει αποκτήσει και μια κρίσιμη πολιτική διάσταση. Ο λόγος είναι ότι χρησιμοποιείται ως μοχλός της εξωτερικής πολιτικής που ακολουθούν στην περιοχή μας οι ΗΠΑ και άλλες χώρες του NATO.

Απτή απόδειξη τούτου αποτελούν κατ' αρχήν οι ανοιχτές παρεμβάσεις των πρεσβευτών των ΗΠΑ σε Ελλάδα και Κύπρο προς τους υπουργούς Παιδείας των δύο κρατών, με την απαίτηση να αλλάξουν αμέσως τα βιβλία ιστορίας τους, ώστε να μην ενοχλούνται οι Τούρκοι⁶.

Οι ιθύνοντες του Στέιτ Ντιπάρτμεντ δεν κρύβουν ότι, μέσω των πρεσβειών τους στην Αθήνα, την Άγκυρα και τη Λευκωσία, προωθούν στην περιοχή μας διπλωματικές προσπάθειες και δραστηριότητες με την κωδική ονομασία Track Two, που αποσκοπούν στην αναθεώρηση της ιστορίας μας προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Όπως μαθαίνουμε από το περιοδικό State⁷ - επίσημο όργανο του Στέιτ Ντιπάρτμεντ - τέτοιες Track Two προσπάθειες συνάπτονται με δραστηριότητες, τις οποίες αναλαμβάνουν στην περιοχή μας μη κυβερνητικά όργανα, υπέρ της εξομάλυνσης σχέσεων, με στόχο την προαγωγή των συμφερόντων των ΗΠΑ. Ενδεικτικά αναφέρω πως, στα πλαίσια αυτών των δραστηριοτήτων, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ δαπάνησε ποσό 100.000\$ για την εφαρμογή προγράμματος επανεξέτασης της καταστροφής της Σμύρνης από τριμελή επιτροπή⁸. Το περιοδικό State είχε προαναγγείλει ότι, επί του θέματος αυτού, «ακαδημαϊκοί ετοιμάζουν παράλληλες και κοινές δημοσιεύσεις, σαν μια αρχή για εθνικό διάλογο πάνω στα ιστορικά γεγονότα». Εξήγγειλε, επίσης, ότι σειρά έχει, στη συνέχεια, η επανεξέταση της Ελληνικής Επανάστασης του 1821.

Αποτελεί άραγε σύμπτωση ή ενέργεια ενταγμένη στις Track Two δραστηριότητες, πως την 1/9/2002, η εφημερίδα Το Βήμα είχε αφιέρωμα στην Καταστροφή της Σμύρνης, με κείμενα Ελλήνων και Τούρκων πανεπιστημιακών; Είναι σύμπτωση πως, στην εισαγωγή του, προβαλλόταν ο ισχυρισμός ότι ως τώρα η νηφάλια αποτίμηση της Μικρασιατικής Καταστροφής αποδείχθηκε πολύ δύσκολη, καθώς οι περισσότεροι αναλώθηκαν στην ενοχοποίηση μιας πολιτικής παράταξης ή γενικά των «ξένων» (π.χ. των Τούρκων, σ.σ.), και ότι τα περισσότερα ερωτήματα δεν έχουν απαντηθεί, ενώ ακόμη περισσότερα ερωτήματα δεν έχουν καν τεθεί; Είναι σύμπτωση πως, μεταξύ των συγγραφέων, συγκαταλέγονταν – ποιος άλλος; - η Χριστίνα Κουλούρη, η Λίνα Λούβη (συγκρατήστε το όνομα, παρακαλώ) καθώς και Τούρκοι συνεργάτες του CDRSEE (περί αυτού βλ. παρακάτω);

Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, μια πλειάδα πανεπιστημιακών καθηγητών ιστορίας στη χώρα μας (και όχι μόνον), επιδίδονται με εντυπωσιακή εμμονή και ζήλο στην εκ βάθρων αναθεώρηση του λεγόμενου «οθωμανικού μας παρελθόντος». Διατείνονται πως η αναθεώρηση αυτή είναι απότοκος επιστημονικής επανεξέτασης του παρελθόντος μέσα από μια σύγχρονη οπτική, που υπερβαίνει τα στερεότυπα που παράγει ο εθνοκεντρισμός και ενσωματώνει νέους στόχους και παιδαγωγικές μεθόδους που προάγουν την κριτική σκέψη των μαθητών.

Στην παρούσα μελέτη, θα εξετάσουμε βασικές πτυχές αυτής της νέας προσέγγισης στο «οθωμανικό μας παρελθόν», θα αξιολογήσουμε το ποιόν της και θα επισημάνουμε ορισμένες συνεπαγωγές της. Αντικείμενο της έρευνάς μας αποτελούν οι προσεγγίσεις της Χριστίνας Κουλούρη και της Μαρίας Ρεπούση, που αφορούν άμεσα ή έμμεσα την ιστορική παιδεία που παρέχουν τα σχολεία της χώρας μας. Η κ. Κουλούρη είναι καθηγήτρια της νεότερης ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, και έχει την τιμή (!) να είναι γενική συντονίστρια και διευθύντρια εκδόσεων του ξενοκίνητου παρακρατικού Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, του γνωστού CDRSEE⁹.

Το Κέντρο αυτό εγκαινίασε, το 1999, το Κοινό Πρόγραμμα Ιστορίας¹⁰ με σκοπό τη συγκρότηση και συντήρηση ενός διαβαλκανικού δικτύου διανοουμένων, για την καταπολέμηση της εθνικιστικής ιδεολογίας και την ανατροπή της εθνοκεντρικής διδασκαλίας της ιστορίας στα σχολεία των βαλκανικών κρατών.

Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού, το CDRSEE έχει εκδώσει τέσσερα Βιβλία Εργασίας για τη διδασκαλία της νεότερης ιστορίας της νοτιοανατολικής (ΝΑ) Ευρώπης. Το εκπαιδευτικό υλικό σχεδιάστηκε κυρίως για τους μαθητές λυκείου των βαλκανικών χωρών, ηλικίας 15-18 ετών, μα, όπως γράφει η κ. Κουλούρη, κρίνεται κατάλληλο και για τους φοιτητές της ΝΑ και της Δ. Ευρώπης, και ευρύτερα για το ακαδημαϊκό κοινό της Δύσης¹¹.

Στη συνέχεια θα κάνουμε ορισμένες πρώτες επισημάνσεις για τον τρόπο που προσεγγίζεται η Οθωμανική Αυτοκρατορία στα εγχειρίδια του CDRSEE.

Το πρώτο από τα 4 Βιβλία Εργασίας του CDRSEE φέρει τον τίτλο «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία¹²» και παρακολουθεί την οθωμανική επέκταση από το 1300 μ.Χ. και μετά. Είναι αξιοσημείωτο πως, στις σελίδες του, παραβλέπεται και υποσκελιίζεται πλήρως η πολιτική και πολιτιστική παρουσία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Αποκαλυπτικό της προσέγγισης που υιοθετεί το εν λόγω βιβλίο είναι ότι, το 1ο από τα ιστορικά τεκμήρια, που παρατίθενται στις σελίδες του, προβάλλει την άποψη ότι ο Τούρκος κατακτητής, ιδρυτής του οθωμανικού κράτους Οσμάν και ο γιος του Ορχάν «έφεραν την ειρήνη και τη δικαιοσύνη στην περιοχή. Και όλοι [οι κάτοικοι των χωριών] επέστρεψαν και εγκαταστάθηκαν, όπου ανήκαν. Άρχισαν να περνούσαν καλύτερα από ό,τι περνούσαν με τους απίστους»¹³.

Σε άλλη παρατιθέμενη μαρτυρία προβάλλεται η άποψη πως οι Οθωμανοί κατέκτησαν τα χριστιανικά εδάφη «εξαιτίας της αμαρτίας, της ακολασίας και της αλαζονείας που επικρατούσαν στους χριστιανούς»¹⁴.

Η κ. Κουλούρη, με την ιδιότητα της διευθύντριας εκδόσεων του CDRSEE, στη Γενική Εισαγωγή της, διατείνεται πως το βιβλίο αυτό προσφέρει μια βαθύτερη γνώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που «μας επιτρέπει να ανατρέξουμε ένα στερεότυπο εξαιρετικά διαδομένο τόσο στη Δυτική όσο και στη ΝΑ χριστιανική Ευρώπη: αυτό που αφορά την πολιτιστική της “καθυστέρηση”»¹⁵.

Προς εμπέδωση αυτής της προσέγγισης, στο Ε΄ κεφάλαιο, το οποίο πραγματεύεται τα στοιχεία της κρίσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι συγγραφείς του πασχίζουν να ανασκευάσουν την καθιερωμένη και ευρέως παραδεκτή άποψη πως ο 17ος και 18ος αιώνας ήταν γι’ αυτήν περίοδος παρακμής, και να προβάλουν τον ισχυρισμό πως, αντιθέτως, «ήταν περίοδος πολύπλοκου εκσυγχρονισμού και, από πολλές απόψεις, μια περίοδος ανάπτυξης»¹⁶.

Ένα από τα πλέον κορυφαία, όμως, τολμήματα της κ. Κουλούρη, που αποτελεί πραγματική ύβριν κατά της ελληνικής ιστορίας, περιλαμβάνεται σε δημοσιευμένο άρθρο της στο ΒΗΜΑ, στις 6 Φεβρουαρίου 2002, με τίτλο «Οι “σκοτεινοί αιώνες” του οθωμανικού παρελθόντος μας». Εκεί, μεταξύ άλλων, υποστηρίζει τα εξής:

«Το επιστημονικό ενδιαφέρον υπαγορεύεται, όπως είναι γνωστό, από τη σύγχρονη συγκυρία και τα ερωτήματα που θέτει το παρόν. Οι πολιτικές εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας στα Βαλκάνια, και η αναθεώρηση του παρελθόντος που συνεπάγονται οδήγησαν τις βαλκανικές ιστοριογραφίες σε μια αναζήτηση του “κοινού” παρελθόντος, των κοινών ιστορικών εμπειριών της βυζαντινής και της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της “κληρονομιάς” τους στη θρησκευτική, πολιτισμική και θεσμική σφαίρα. Η νέα αυτή τάση σημαίνει αναθεώρηση της βασικής, κοινής στα βαλκανικά εθνικά κράτη (πλην του τουρκικού, βεβαίως) ερμηνείας της οθωμανικής κληρονομιάς: ότι η οθωμανική περίοδος της ιστορίας τους υπήρξε μια “αλλότρια” επιβολή στις αυτόχθονες χριστιανικές κοινωνίες που είχε τη μορφή “ζυγού”»¹⁷.

Επίσης, σε συνέντευξη που έδωσε στον Παρατηρητή, υποστήριξε μεταξύ άλλων τα εξής:

«Η απομάκρυνση από την πολιτική και στρατιωτική ιστορία σε όφελος της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ιστορίας στοχεύει στη διδασκαλία ιστορικών εμπειριών που είναι πιο οικείες και ενδιαφέρουσες για τα παιδιά και στην υποβάθμιση της πολεμικής σύγκρουσης ως στοιχείου του ιστορικού γίνεσθαι – ιδιαίτερα στις σχέσεις με τους γείτονες»¹⁸.

Η κ. Κουλούρη, στη Γενική Εισαγωγή των εκδόσεων του CDRSEE, σημειώνει ότι ο

πόλεμος πρέπει να διδάσκεται «χωρίς να υμνείται και χωρίς κουραστικές λεπτομέρειες, αριθμούς και ημερομηνίες»¹⁹. Καμιά διάκριση δεν γίνεται σε κατακτητικούς πολέμους και απελευθερωτικούς, σε επιθετικούς και αμυντικούς. Εξομοίωση ανιστόρητη και απαράδεκτη - ιδίως για έναν ιστορικό, - που ενέχει σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις.

Δεν θα ασχολούμασταν ίσως τόσο επισταμένως με την κ. Κουλούρη, αν το CDRSEE με το Κοινό Πρόγραμμά του Ιστορίας δεν αποσκοπούσε ρητά στο να διαμορφώσει την ιστορική παιδεία που παρέχεται στη μέση εκπαίδευση της χώρας μας, και αν το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν είχε εισηγηθεί - και μάλιστα ομόφωνα - την εισαγωγή της τετράτομης έκδοσής του σ' αυτήν, ως βοήθημα του καθηγητή!²⁰ Η κ. Ρεπούση είναι επικεφαλής της ομάδας που συνέγραψε το διαβόητο βιβλίο της ΣΤ' Δημοτικού, πρώην καθηγήτρια γαλλικών και νυν επίκουρη καθηγήτρια ιστορίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Σε άρθρο της στην *Αυγή*, με τίτλο “Σκέψεις για τα νέα εγχειρίδια ιστορίας. Η αναγκαιότητα της αλλαγής των εγχειριδίων ιστορίας”, η κ. Ρεπούση μας εξηγεί τι νέο κομίζει το καινούργιο βιβλίο ιστορίας της ΣΤ' Δημοτικού. Σταχυολογούμε από εκεί τα ακόλουθα:

«Στο εγχειρίδιο αυτό προσπαθήσαμε να αποφύγουμε μια σειρά από στερεότυπα που μέχρι σήμερα αποτελούν τη δομή της διδασκόμενης ιστορίας. Για να μην τα απαριθμήσω, εθνοκεντρικό, γεγονοτολογικό, ηρωικό... να πω ότι γίνεται προσπάθεια να φύγουμε από αυτά τα στερεότυπα(...) Γενικά επιλέγεται η στροφή από τις ηρωικές προσωπικότητες στην ανωνυμία, από τα γεγονότα και δη τα ηρωικά στην κοινωνία, στον πολιτισμό (...) Τα δύσκολα υπάρχουν, δεν αποσιωπούνται. Στην Επανάσταση του 1821, στο Κυπριακό, στον Εμφύλιο Πόλεμο... Δεν τους λέμε ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Δεν μας ενδιαφέρει αυτή η ιστορική δικανική»²¹.

Αναλυτική κριτική στο βιβλίο της έχουμε κάνει αλλού²². Εδώ θα αρκεστούμε σε μια συνοπτική έκθεση των βασικότερων γνωρισμάτων του βιβλίου, που βρίσκονται έξω από το πεδίο των κατ' επίφασιν διορθώσεών του, που, άλλωστε, επιβλήθηκαν έξωθεν στη συγγραφέα²³.

Τα χειροπιαστά και εμπειρικά αποδείγματα γνωρίσματα του βιβλίου της ΣΤ' τάξης Δημοτικού είναι τα ακόλουθα:

- Περιορίζει τις αναφορές του βιβλίου στην τουρκική κυριαρχία. Κατά πρώτον περιορίζει κατά 50%, όλως αναίτια, την παράθεση πηγών (δηλ. τη μαθητεία στην ιστορία) σ' εκείνες τις ενότητες του βιβλίου που πραγματεύονται: α) την περίοδο της τουρκοκρατίας και β) την Επανάσταση του 1821 (βλ. σελ. 15-66). Επιπλέον, στο καθ' ύλην αρμόδιο κεφάλαιο, “Η κυριαρχία στον ελληνικό χώρο: Λατίνοι και Οθωμανοί”, από τις 20 σειρές του κειμένου, αφιερώνονται μόνο 3 σειρές στην τουρκοκρατία, ενώ στη λατινοκρατία αφιερώνονται οι 17 σειρές. Τα εκεί παρατιθέμενα τεκμήρια και πηγές αναφέρονται αποκλειστικά στη λατινοκρατία²⁴. Δηλαδή, η ιστορία της ξένης κυριαρχίας στην Ελλάδα υφίσταται κατάφορη παραμόρφωση.

- Εξαλείφει τον ανελεύθερο και καταπιεστικό χαρακτήρα του οθωμανικού δεσποτισμού εξοβελίζοντας παντελώς από το βιβλίο τις έννοιες _σκλαβιά, καταπίεση, ταπεινώσεις_ παρότι το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) θέτει ως ρητό στόχο

την εκμάθηση και κατανόησή τους από τους μαθητές. Παράλληλα, διαστρέφει ριζικά τις έννοιες ραγιας, παιδομάζωμα, αλύτρωτος, εθνική ολοκλήρωση. Πράξη κραυγαλέου εξωραϊσμού της τουρκοκρατίας αποτελεί η παράθεση μαρτυρίας πως, στους κόλπους της, επικρατούσε, δήθεν, θαυμαστή τάξη (σελ. 19). Παράλληλα, αποκρύπτεται επισταμένως κάθε είδους τεκμήριο και μαρτυρία που αποδείχνει και κάνει από τον δεσποτικό, τυραννικό χαρακτήρα της.

- Ελαχιστοποιεί πέραν του μέτρου τις αναφορές στα πολεμικά συμβάντα και τους πρωτεργάτες της Επανάστασης του 1821, καταστρατηγώντας και εδώ το ΑΠΣ²⁵. Η πράξη αυτή αποκτά όλη τη σημασία της σε συνάρτηση και συνάφεια με το ακόλουθο γεγονός:

- Απογυμνώνει από ιδανικά και αξίες την Επανάσταση του 1821, αποσιωπώντας κάθε αναφορά στα αίτια και τους σκοπούς της. Αποκρύπτει ότι επρόκειτο για αγώνα κατά της τυραννίας, για αγώνα ελευθερίας, εθνικής αποκατάστασης και ευνομίας, για αγώνα υπέρ πίστεως και πατρίδος. Η κ. Ρεπούση καμουφλάρει την απογύμνωση και απαξίωση της Επανάστασης του 1821 με το επιστημονικοφανές πρόσχημα της ιστοριογραφικής ουδετερότητας, μιας ουδετερότητας που, όλως τυχαία, έχει ως αποτέλεσμα την καθόλου ουδέτερη συγκάλυψη του εκμεταλλευτικού, καταπιεστικού χαρακτήρα της οθωμανικής κυριαρχίας²⁶.

- Εξοβελίζει από τη διδακτέα ύλη του βιβλίου τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Θράκης - παρά τη ρητή πρόβλεψη του ΑΠΣ - και αποκρύπτει την εγκληματική πολιτική εθνοκάθαρσης των Τούρκων εθνικιστών κατά των χριστιανικών πληθυσμών της Τουρκίας. Μέρος αυτής της απόκρυψης είναι και η αποσιώπηση της καταστροφής της Σμύρνης.

- Αμαυρώνει την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος όσων περιοχών απελευθερώθηκαν μετά το 1832. Η ένταξη των περιοχών αυτών, οι οποίες περιλαμβάνουν τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Κρήτη, τη Δυτική Θράκη, τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, θεωρείται από την κ. Ρεπούση και τους συνεργάτες της πως αποτελεί πράξη προσάρτησης και κατάληψης, όχι απελευθέρωσης²⁷.

- Όσον αφορά την Κύπρο, εμφανίζει ως τετελεσμένη τη διχοτόμησή της, ως το status quo που τη διέπει, και αποκρύπτει την κατοχή του βόρειου τμήματός της από τον τουρκικό στρατό.

Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε την απαρίθμηση. Περιττεύει, όμως, καθότι έχει καταστεί ολοφάνερο ότι το προοδευτικό έργο που ανέλαβε η κ. Ρεπούση είναι να μεταπλάσει σε διδακτέα ύλη σχολικής ιστορίας το ηγεμονικό πρόγραμμα της Νέας Τάξης και να το προωθήσει στους μαθητές της ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου. Δεν είναι, ασφαλώς, τυχαίο το γεγονός πως η κ. Κουλούρη πρωτοστατεί στην υπεράσπιση του βιβλίου της κ. Ρεπούση²⁸.

Η υπαγωγή της ελληνικής στην τουρκική ιστοριογραφία

Το 2001, ψηφίστηκε ο νόμος 2929 που κυρώνει τη διακρατική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας για την πολιτιστική συνεργασία, η οποία υπογράφηκε στην Αθήνα

τον Φεβρουάριο του 2000 μεταξύ των τότε υπουργών Εξωτερικών των δύο χωρών, Γεωργίου Παπανδρέου και Ισμαήλ Τζεμ.

Η συμφωνία αυτή, μεταξύ άλλων, προβλέπει ότι τα δύο μέρη θα λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να ενισχύσουν τη συνεργασία τους στους τομείς της επιστήμης και της εκπαίδευσης. Για τον σκοπό αυτό, «θα συνεργάζονται στην παρουσίαση της ιστορίας, της γεωγραφίας, του πολιτισμού και της οικονομίας της άλλης χώρας, ιδιαίτερα στα σχολικά βιβλία. Με αυτόν τον στόχο, θα συστήσουν μία Μεικτή Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, η οποία θα ανταλλάξει και θα μελετήσει τα σχολικά βιβλία, για να προτείνει τη διόρθωση των ανακρίβειών»²⁹.

Αξίζει να αναφέρουμε πως η καλλιέργεια μιας τέτοιας προοπτικής ανιχνεύεται ήδη το 1999, στο 2ο Ετήσιο Συμπόσιο Σύμης του Ιδρύματος Ανδρέα Παπανδρέου (του οποίου πρόεδρος είναι ο Γιωργάκης). Στα πορίσματα του συνεδρίου του διαβάζουμε ότι «οι μετέχοντες συμφώνησαν ότι απαιτείται μια πιο ολιστική προσέγγιση στο θέμα της παιδείας (και ότι) προτάθηκε να διδάσκεται σε όλα τα παιδιά της περιοχής μια πιο ισόρροπη εκδοχή της ιστορίας, που να αντανακλά τις διάφορες ερμηνείες των γειτονικών χωρών (...). Θα μπορούσε να ιδρυθεί ένας φορέας, ο οποίος θα λειτουργεί ως εποπτικό όργανο, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι η ιστορία διδάσκεται, με όσο γίνεται πιο αμερόληπτο τρόπο, σ' όλη την περιοχή»³⁰.

Η Μεικτή Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, που συστάθηκε βάσει του νόμου 2929, εξέτασε το 2003 τη δυνατότητα οι Έλληνες και Τούρκοι μαθητές «να διδάσκονται από κοινά βιβλία ιστορίας»³¹.

Θα ήταν σημαντικό να γνωρίζαμε σε τι στάδιο βρίσκονται σήμερα οι εργασίες της. Οι τεράστιες δυσκολίες που έχει να αντιμετωπίσει αναδεικνύονται μέσα από ενστάσεις, σαν αυτή λ.χ. που είχε διατυπώσει ο ιστορικός Β. Κρεμμυδάς: «Πώς μπορούμε να συμφωνήσουμε, όταν το σημερινό τουρκικό κράτος στηρίζεται στη μικρασιατική εκστρατεία και η δική μας καταστροφή είναι η δική τους σημαία;»³²

Τώρα γνωρίζουμε πολύ καλά ότι δυσκολίες σαν κι αυτές τείνουν να “ξεπεραστούν” με τον συνδυασμό παραδοχών του τύπου: Η καταστροφή δεν ήταν καταστροφή, κι αν υπήρξε, ήταν κάτι που μας άξιζε! Είναι σαφές ότι, στην Τουρκία, τα σχολικά βιβλία προωθούν στους μαθητές τους απόψεις επί της ιστορίας, που σε κρίσιμα σημεία αποκλίνουν ή αντιφάσκουν ριζικά προς τις ευρύτατα παραδεκτές στην Ελλάδα _αλλά και το εξωτερικό_ θεωρήσεις της νεοελληνικής ιστορίας.

Ασφαλώς, σοβαρές αποκλίσεις στην ιστοριογραφία είναι συχνές, φυσιολογικές και αναμενόμενες, συναντώνται δε και στους κόλπους εκάστου των κρατών. Είναι σύνηθες να αποκλίνει σημαντικά η ανάγνωση του παρελθόντος –όπως και του παρόντος– ανάλογα με τις φιλοσοφικές, ιδεολογικές και πολιτικές αφετηρίες, τις αξιολογήσεις και τις στοχεύσεις εκάστου. Τα ερωτήματα που στην περίπτωση μας ανακύπτουν είναι:

- Ποιοι και για ποιο λόγο απαιτούν να εξαλειφθεί η διαφορετικότητα των προσεγγίσεων;
- Μπορεί να γίνει σύνθεση αμοιβαία αποκλειόμενων απόψεων;

- Μπορεί αυτό να επιτευχθεί με όρους επιστημονικής εγκυρότητας και με όρους σεβασμού της ιστορικής διαδρομής και της πολιτικής οντότητας των εμπλεκόμενων χωρών;

Ας εξετάσουμε ορισμένα καίρια θέματα διδασκαλίας της ιστορίας:

1. Οι Τούρκοι μαθητές, όσον αφορά την κοινωνικοπολιτική κατάσταση που επέβαλε στα Βαλκάνια η τουρκική κατάκτηση, διδάσκονται, «ότι οι Οθωμανοί μετά την κατάκτηση βελτίωσαν τη ζωή των λαών των Βαλκανίων και ότι ικανοποίησαν και το Ισλάμ και τη χριστιανοσύνη(...) Οι Έλληνες εμφανίζονται ότι απολάμβαναν όλες τις ελευθερίες που τους επιδαψίλευε ένα δίκαιο οθωμανικό κράτος και ότι η κατάσταση τους ήταν προνομιακή(...) Άλλα εγχειρίδια υπογραμμίζουν ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία επέτρεπε σε κάθε υπήκοό της να ζει ελεύθερα σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμά του, να παραμένει πιστός στη θρησκεία του, να μιλάει τη γλώσσα του³³».

Στην Ελλάδα, έως τώρα, τα σχολικά βιβλία ιστορίας του δημοτικού και του γυμνασίου έκαναν γνωστές στους μαθητές μας τις καταπιεστικές και συχνά οδυνηρές συνθήκες ζωής των Ελλήνων επί τουρκοκρατίας. Αναφέρονταν στη σκλαβιά, την καταπίεση, την υποτελή θέση των ραγιάδων, τη δυσβάσταχτη φορολόγησή τους, το παιδομάζωμα, την υποχρεωτική ναυτολόγηση, τους βίαιους εξισλαμισμούς.

Διαπιστώσαμε πως, σήμερα, αυτή η θεώρηση απορρίπτεται εν πολλοίς από τους αναθεωρητές ιστορικούς. Η τουρκική εκδοχή καθίσταται, τρόπον τινά, εμβληματική στο προαναφερθέν εγχειρίδιο του CDRSEE. Αυτήν είδαμε να διατυμπανίζει και η κ. Κουλούρη προς το ελληνικό κοινό μέσα από την εφημερίδα Το Βήμα. Όσο για την κ. Ρεπούση, σε πρώτο πλάνο, προωθεί στους μαθητές της ΣΤ΄ Δημοτικού, επί λέξει σχεδόν, την τουρκική άποψη, γράφοντας πως «κατά την περίοδο της ξένης κυριαρχίας οι υπόδουλοι ελληνικοί πληθυσμοί διατηρούν πολλά από τα ήθη και τα έθιμα, διατηρούν δηλαδή την ταυτότητά τους. Αυτό γίνεται διότι έχουν το δικαίωμα να κρατήσουν τη θρησκεία και τη γλώσσα τους και να λειτουργούν σε κοινότητες εκλέγοντας τους άρχοντές τους», (βλ. σελ. 36). Επιπλέον, για να συμπληρωθεί η παραχάραξη της ιστορίας, η κυρία αυτή, με το δικαίωμα στην αυθαιρεσία που απολαμβάνει ως πανεπιστημιακός, διαστρέφει ριζικά τις έννοιες ραγιάς, παιδομάζωμα³⁴.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται - και μάλιστα επί τα χείρω - το νεόκοπο βιβλίο της Γ΄ Γυμνασίου, που έχουν συγγράψει οι αγωνιστές της εθνικής αποδόμησης Ε. Λούβη (θυμηθήκατε το όνομα;) και Δ. Ξιφαράς.

2. Η τουρκική εκδοχή για την Επανάσταση του 1821 είναι πως αποτέλεσε «εκδήλωση αγνωμοσύνης προς τους Οθωμανούς, οι οποίοι κυβερνούσαν με δικαιοσύνη και ανοχή»³⁵. Οι αιτίες των εξεγέρσεων των υπόδουλων εθνοτήτων αναζητούνται γενικά στη Γαλλική Επανάσταση και στην έξωθεν χειραγώγηση³⁶.

Ποια είναι στο θέμα τούτο η άποψη των Ελληνίδων ιστορικών που, υποτίθεται, ανανεώνουν την ιστοριογραφία μας;

Στο βιβλίο της ΣΤ΄ Δημοτικού, το ερώτημα αυτό η κ. Ρεπούση το αντιπαρέρχεται ακροποδητί. Το ερώτημα σχετικά με τις αιτίες της Επανάστασης δεν τίθεται καν, ούτε

με άμεσο ούτε με έμμεσο τρόπο. Μάταια αναζητά κανείς οποιαδήποτε απάντηση, μια δηλωτική, έστω, φράση, ακόμη και στις παρατιθέμενες πηγές. Η επίπλαστη ουδετερότητά της (Δεν τους λέμε ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Δεν μας ενδιαφέρει αυτή η ιστορική δικανική) εξισώνει θύματα και θύτες και συγκαλύπτει την απανθρωπιά του τουρκικού δεσποτισμού.

Στον τόμο «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία», το CDRSEE ρητά αποφεύγει να υπεισέλθει στη χρονική αυτή περίοδο. Σταματά σκόπιμα στις αρχές του 19ου αιώνα, παρ' όλο που δεν συντελείται τότε το τέλος της.

Στον τόμο «Έθνη και κράτη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη» του CDRSEE, αφήνεται σαφώς να εννοηθεί _σε αγαστή αρμονία με την τουρκική εκδοχή πως η Επανάσταση του 1821 (κι όχι μόνο) ήταν απότοκος του εθνικισμού³⁷. Τα φιλελεύθερα εθνικά κινήματα της εποχής, χαρακτηριζόμενα ως εθνικιστικά, επιβαρύνονται με την αρνητική νοηματοδότηση που έχει προσλάβει ο όρος στην εποχή μας.

Δι' αυτού του τρόπου, και κυρίως με την απερίφραστη αποδοχή της άποψης ότι ουδέποτε υπήρξε τουρκικός ζυγός επί των χριστιανικών πληθυσμών, η γενική συντονίστρια και διευθύντρια εκδόσεων του CDRSEE, κ. Κουλούρη, συγκαλύπτει αναιδώς τον τυραννικό χαρακτήρα του τουρκικού δεσποτισμού, καταρρακώνει τον αγώνα για ελευθερία, εθνική ανεξαρτησία και ευνομία των υπόδουλων Ελλήνων. Με τον τρόπο αυτό ενσωματώνεται πλήρως στην τουρκική ιστοριογραφία.

3. Το τουρκικό βιβλίο ιστορίας (έκδοση 1996), που συστηματικά διδάσκεται σήμερα στις μεγαλύτερες τάξεις του υποχρεωτικής οκταετούς φοίτησης σχολείου της γείτονος χώρας, τιτλοφορείται: «Τα δίκαια της Τουρκίας στο Αιγαίο» (Ege Denizinde Turk Haklari)³⁸. Πρώτη φορά κυκλοφόρησε στη γείτονα χώρα το 1955 με την υπογραφή του Τούρκου καθηγητή ιστορίας Μεχμέτ Σακά. Από το βιβλίο αυτό οι Τούρκοι μαθητές, μεταξύ άλλων, διδάσκονται ότι:

- «Τα νησιά του Αιγαίου βρίσκονται σήμερα υπό ελληνική κατοχή», και «η Ελλάδα δεν έχει τη δύναμη να διατηρήσει στο Αιγαίο την ειρήνη».
- «Η Τουρκία καθόρισε τα χωρικά της ύδατα στα 6 μίλια το 1930. Έτσι η Χίος, η Μυτιλήνη και η Σάμος βρίσκονται μέσα στα χωρικά ύδατα της Τουρκίας. Το δικαίωμα κυριαρχίας μιας χώρας στα δικά της χωρικά ύδατα της επιτρέπει να ασκεί τα ίδια δικαιώματα στα νησιά που βρίσκονται σε αυτά τα ύδατα».
- «Η ειρήνη στη Μέση Ανατολή και η ασφάλεια στην Ασία είναι δυνατόν να διατηρηθεί με επιστροφή αυτών των νησιών στην Τουρκία».

Στο βιβλίο της ΣΤ' τάξης, η κ. Ρεπούση απλώνει χείρα αποδοχής των τουρκικών απόψεων υιοθετώντας τη διατύπωση, «Ο ελληνικός στόλος καταλαμβάνει πολλά νησιά του ανατολικού Αιγαίου»³⁹.

4. Σε ό,τι αφορά στο πρόβλημα της Κύπρου, το βιβλίο της κ. Ρεπούση, αποδέχεται την τουρκική προσέγγιση πως η διχοτόμηση και όχι η κατοχή αποτελεί το status quo του μαρτυρικού νησιού, αποκρύπτοντας από τους μαθητές πως το βόρειο τμήμα κατέχεται από τα τουρκικά στρατεύματα⁴⁰. Πρόκειται για μια ακόμη περίπτωση κραυγαλέας προσχώρησης στις τουρκικές απόψεις.

Το αξιοθρήνητο αυτό γεγονός ανάγκασε το υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου να αποστείλει με υπόμνημά του προτάσεις για την ανασκευή των απόψεων που υιοθετεί το βιβλίο⁴¹. Το γεγονός πως οι προτάσεις αυτές δεν φαίνεται να έγιναν δεκτές από την κ. Ρεπούση και δεν συμπεριλήφθηκαν στις διορθώσεις του βιβλίου αποτελεί πρωτοφανή πρόκληση και όνειδος κατά της ελληνικής κυβέρνησης.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η προσέγγιση της ελληνικής με την τουρκική ιστορία διεξάγεται με όρους υπαγωγής της ελληνικής στην τουρκική ιστοριογραφία, με όρους υποστολής και απαξίωσης των αγώνων για ελευθερία, εθνική ανεξαρτησία και ευνομία.

Το αποτέλεσμα –και, προφανώς, το ζητούμενο– του εγχειρήματος είναι η απόλυτη ιστορική νομιμοποίηση και δικαίωση της οθωμανικής κυριαρχίας, ο τεχνητός εξαγνισμός της και το ξέπλυμα –διά της επιστήμης, βεβαίως– του τουρκικού δεσποτισμού.

Παράλληλα, οι αναθεωρητές ιστορικοί στερούν από την Επανάσταση του 1821την πνευματική, ηθική και πολιτική της δικαίωση και υποσκάπτουν τη νομιμότητα και την εδαφική ακεραιότητα του ελληνικού κράτους.

Τέλος, διαβάλλουν ως εκδήλωση εθνικισμού το αναφαίρετο δικαίωμα του ελληνικού λαού να αρθρώνει εθνικό _όχι εθνικιστικό– πολιτικό και ιστορικό λόγο, να προασπίζει δια της αλήθειας τα δικά του και να παρέχει στα παιδιά του εθνική διαπαιδαγώγηση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Απ. Βακαλόπουλος: Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τόμος Δ', σελ. 673-4, εκδόσεις Ηρόδοτος 1973, 2005.
2. Όπ. π.
3. Όπ. π.
4. Αδαμάντιος Κοραΐς: Άπαντα, τόμος 2ος, σελ. 13-27, εκδόσεις Μπίρης, 1970.
5. Στο ίδιο.
6. Βλέπε συνέντευξη του πρώην υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου κατά την περίοδο 1999-2003 κ. Ουράνιου Ιωαννίδη, στην εφημερίδα Μακεδονία 29/3/2007.
7. State, November 2000. Βλ. www.state.gov/documents/organization/83352.pdf. Βλέπε επίσης την ιστοσελίδα www.greekalert.com.
8. Στην επιτροπή αυτή, από ελληνικής πλευράς, συμμετείχε η κ. Χριστίνα Κουλούρη.
9. Χορηγοί του CDRSEE είναι το υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, ο Οργανισμός των ΗΠΑ για τη Διεθνή Ανάπτυξη (USAID), τα υπουργεία Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Νορβηγίας, το Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, το υπουργείο Εξωτερικών, το Ίδρυμα Ανοιχτή Κοινωνία του Τζωρτζ Σόρος, το Ίδρυμα Λεβέντη κ.ά.
10. Ιστοσελίδα του CDRSEE είναι: www.cdsee.org. Για το Κοινό Πρόγραμμα Ιστορίας βλέπε ειδικότερα: www.see-jhp.org/about_project.html.
11. Χριστίνα Κουλούρη: Γενική Εισαγωγή στην τετράτομη έκδοση του CDRSEE. Βλ. στον 1ο τόμο «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία», σελ. 9-17.

12. Τα άλλα 3 βιβλία είναι κατά σειρά: Έθνη και κράτη στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.
13. Εναλλακτικό Εκπαιδευτικό Υλικό, «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία», διεύθυνση σειράς: Χριστίνα Κουλούρη, έκδοση του CDRSEE, Θεσσαλονίκη 2005 (βλ. σελ. 41).
14. Στο ίδιο, σελ. 46.
15. Στο ίδιο, σελ. 14.
16. Βλ. σελ. 127.
17. Εφημερίδα Το Βήμα, 06/02/2000. (Ο τονισμός των γραμμάτων είναι δικός μου).
18. “Παρατηρητής” 5-12-2002. (Ο τονισμός των γραμμάτων δικός μου).
19. Οπ. παρ. σελ. 12.
20. Εξ όσων γνωρίζω, η εισήγηση αυτή δεν έχει γίνει ως τώρα αποδεκτή από το ΥΠΕΠΘ.
21. Η Αυγή 12/03/2006 (Ο τονισμός των γραμμάτων είναι δικός μου).
22. Βλ. περιοδικό Άρδην, τεύχος 62 και www.antibaro.gr.
23. Όταν η κυβέρνηση, στα τέλη Ιουλίου, καλλιεργούσε στην κοινή γνώμη ψευδώς την εντύπωση πως η συγγραφική ομάδα δέχτηκε να προβεί στις ευρείες αλλαγές που υπέδειξε η Ακαδημία Αθηνών, 40 μέρες πριν η κ. Ρεπούση δήλωνε στο Βήμα (17 Ιουνίου) ότι «οι αλλαγές στο βιβλίο έχουν ολοκληρωθεί (...) Προχωρήσαμε σε αλλαγές που είναι συμβατές με τη φιλοσοφία του βιβλίου (...) Αυτό το βιβλίο έχει αξία γιατί υπερασπίζεται μια συγκεκριμένη προσέγγιση για τη διδασκαλία της ιστορίας (...) Δε θα κάναμε σε καμία περίπτωση αλλαγές που αντιστρατεύονται αυτή την προσέγγιση».
24. Βλ. σελ. 16-17 του βιβλίου του μαθητή.
25. Τα ΑΠΣ αποτελούν νόμο του κράτους και τα βιβλία πρέπει να γράφονται σύμφωνα με αυτά. Τα νέα ΑΠΣ δημοσιεύτηκαν στο ΦΕΚ 303, τ. Β΄ στις 13/03/2003.
26. Μεστή νοήματος είναι η προαναφερθείσα ρήση της κ. Ρεπούση: «Δεν τους λέμε ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Δεν μας ενδιαφέρει αυτή η ιστορική δικανική».
27. Βλ. Ιστορία ΣΤ΄ Δημοτικού, σελ. 71 και 94. Η σημασία της λέξης προσάρτηση στο Μείζον Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης, ορίζεται ως η υπαγωγή εδαφών στην κυριαρχία ξένου γειτονικού κράτους.
28. Ήδη από τις 7/1/2007, με άρθρο της στο ΒΗΜΑ, έσπευσε να υποστηρίξει πως «τα θετικά στοιχεία του βιβλίου είναι ακριβώς εκείνα για τα οποία κατηγορείται».
29. ΦΕΚ τεύχος πρώτο, αρ. φύλλου 142, 27 Ιουνίου 2001. Ο τονισμός των γραμμάτων είναι δικός μου.
30. Βλέπε www.agp.gr/agp/content/Document. Στο συμπόσιο αυτό, μεταξύ άλλων, συμμετείχαν δυο Τούρκοι καθηγητές, δύο Αμερικανοί καθηγητές του Χάρβαρντ και δύο μέλη του Ιδρύματος για την Ανοιχτή Κοινωνία του περιβόητου Σόρος.
31. Βλέπε το άρθρο της Ν. Τρίγκα «Κοινό βιβλίο ιστορίας για Έλληνες και Τούρκους;», εφημερίδα το Βήμα, 16/11/2003.
32. Στο ίδιο.
33. Θεόδωρος Μπατρακούλης: Ο ελληνικός αγώνας για ανεξαρτησία και τα τουρκικά εγχειρίδια, εφημερίδα Ρήξη, 16 Ιουλίου 2007, αρ. φύλλου 15.
34. Η κ. Ρεπούση ορίζει το παιδομάζωμα ως «στρατολόγηση των παιδιών των χριστιανών από τους Οθωμανούς». Σύμφωνα με τους Μπογκντάν Μουργκεσκού και Χαλίλ Μπερκτάν, συγγραφείς του βιβλίου “Η Οθωμανική Αυτοκρατορία” του CDRSEE, το παιδομάζωμα ήταν «ένα πρωτότυπο σύστημα στρατολόγησης, το οποίο μετέτρεπε νεαρούς μη μουσουλμάνους σε μια προνομιακή κοινωνική ομάδα». Οι δύο αυτές ερμηνείες συμπίπτουν στην απόκρυψη αυτού, το οποίο θρηνεί στο διάβα των αιώνων ο ελληνικός λαός. Ο σπαραγμός του εκφράζεται στο ακόλουθο δημοτικό τραγούδι: «Ανάθεμά σε, βασιλιά, και τρεις ανάθεμά σε, / με το κακό απόκαμες, και το

κακό που κάμεις./Στέλνεις, δένεις τους γέροντας, τους πρώτους τους παπάδες/ να μάσης παιδομάζωμα, να κάμεις γενιτσάρους./ Κλαιν' οι γοναίοι τα παιδιά, κ' οι αδελφές τα' αδέρφια,/ κλαίγω κι εγώ και καίγομαι και όσο ζω θα κλαίγω./Πέρσι πήραν το γιόκα μου, φέτο τον αδελφό μου», βλέπε Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ι', σελ. 65, Εκδοτική Αθηνών.

35. Όπ. π. Το Βήμα 16/11/2003.

36. Βλ. Θεόδωρος Μπατρακούλης, όπ. π.

37. Στη σελ. 13 λ.χ. διαβάζουμε: «Από τον 19ο αιώνα και μετά, η δύναμη των εθνικιστικών ιδεολογιών διαμορφώνει τους τρόπους με τους οποίους δρουν και συμπεριφέρονται μεγάλες ομάδες ανθρώπων». Και στη σελ. 27: «Ο εθνικισμός σιγά σιγά κέρδιζε έδαφος, οι πολυεθνικές αυτοκρατορίες αποδεικνύονταν ολοένα και περισσότερο εύθραυστες και στο τέλος κατέρρευσαν. Έτσι, η μια μετά την άλλη, οι πολιτικές οντότητες άρχισαν να οργανώνονται ως εθνικά κράτη».

38. Οι πληροφορίες αντλούνται από το άρθρο του Φαίδωνα Χατζάκη, «Οι Τούρκοι μαθητές του δημοτικού διδάσκονται έναν αλυτρωτισμό που ξεπερνά τα όρια του παραλόγου», βλ. http://www.antibaro.gr/society/xatzakhs_tourkikabiblia.php.

39. Βλ. σελ. 94 του βιβλίου. Εκεί συναντούμε και τη φράση, «Ο ελληνικός στρατός καταλαμβάνει εδάφη της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Απελευθερώνει σημαντικές πόλεις, όπως η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα». Οι λέξεις επιλέχθηκαν προσεκτικά.

40. Για τις αντιδράσεις που προκάλεσε το βιβλίο αυτό στην Κύπρο, βλέπε τη συνέντευξη του πρώην υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου, κ. Ουράνιου Ιωαννίδη, στην εφημερίδα Μακεδονία στις 29 Μαρτίου 2007.

41. Βλέπε τις προτάσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας στο βιβλίο: Γιατί δεν διορθώνεται – Ντοκουμέντα, έκδοση της εφημερίδας Χριστιανική, 2007.